

Ковбаско Ю.Г.

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, Україна

Комунікативні типи розділових запитань у дискурсі

Важливість дослідження питальних речень у сучасній англійській мові пояснюється тим, що саме запитання організують комунікативний процес, стимулюють його та керують ним.

З огляду на це, О.Г. Почепцов визначає питання як формально виражений запит інформації при реалізації якого адресант переслідує дві цілі, вихідну (заповнення інформаційної лакуни) та кінцеву (здійснення того чи іншого акту) [5, 18]. Тобто, перш за все, мовець має за мету змусити слухача надати відповідь на запитання. Відповідно, у дискурсі спостерігається «монофункціональність» питального речення, коли мовець ставлячи запитання дійсно прагне отримати відповідь на нього, іншими словами, заповнити свою порожню інформаційну лакуну. Для цього адресант, здійснюючи ілокутивний вплив на адресата, намагається зробити так, щоб останній міг вірно інтерпретувати його інтенцію, базуючись на загальноприйнятих правилах утворення питальних висловлювань, до яких, за словами О. Єсперсена, належить використання питальної структури, інтонації тощо [2, 354]. У таких висловлюваннях, зауважує І.М. Кобозєва, ілокутивна ціль зазвичай співвідноситься з практичною ціллю, тобто існує зв'язок між стратегіями мовної взаємодії й тактичними цілями використання мовних актів [4, 21]. Наприклад:

"Dr. Marlowe, you must have treated a great deal of seasickness during your years in the Navy." He paused, but as I didn't deny it, he went on: "How long do people take to recover from sickness of this kind?"

"Depends how sick they are." I'd never given the matter any thought, but it seemed a logical enough answer. "How long they've been ill and how badly. Ninety

rough minutes on a cross-Channel trip and you're as right as rain in ten minutes. Four days in an Atlantic gale and you'll be as long again before you're back on even keel."

"But people don't actually die of seasickness, do they?"

"I've never known of a case." (A. MacLean)

У прикладі адресант використовує ілокутивний акт – директив, представлений розділовим запитанням, ілокутивною силою якого є питання. Тобто, структура речення є питальною і воно містить основне питальне значення – отримати відповідь-інформацію. Спостерігається цілковите накладання пропозиційного (мовного) та прагматичного значень. Л.Р. Безугла стверджує, що «буквальне, конвенційне значення є експліцитним тому, що воно є конвенційно закріпленим за визначеними мовними знаками» [1, 130]. Тому, такий тип розділового запитання можна визначити як **експліцитний**. У ньому не спостерігається жодних розбіжностей між формою та ілокутивною функцією, тобто співпадає пропозиційна форма та комунікативна направленість висловлювання.

Було б логічним припустити, що інтенція використання розділового запитання повинна співпадати з інтенцією використання питальних речень загалом. Однак, зв'язки, що існують між різними типами комунікативних актів – директивів, до яких належить питальне речення, визначають наявність додаткових значень, окрім основного (спонукання до надання інформації). Виходячи з цього, питальні речення, й перш за все, розділові питання підпадають під так званий принцип «асиметричного дуалізму мовного знаку», запровадженого С.Й. Карцевським, який виявляється у порушенні однозначної відповідності між знаком та його змістом, тобто у наявності в одного знака двох і більше значень [6, 41]. Ми розглядаємо цей принцип як «поліфункціональність» формальних засобів мови, які одночасно передають різні комунікативні значення, і відповідно, одне й те ж комунікативне значення може знаходити вираження у різних формальних засобах мови. Досліджуючи питальні речення В.І. Іванова відзначає, що у випадках, коли інтерогативне

речення не повністю виконує умови успішності для даної питальної ситуації, виникає неінтерогативна інтерпретація речення. Умовами успішності, на основі праць Дж. Сьорля, дослідниця називає такі [3, 18-19]:

- *Мовцю невідома відповідь на запитання*
- *Мовець хоче знати відповідь на запитання*
- *Мовець хоче, щоб комунікант відповів йому*
- *Мовець, за допомогою запитання, прагне дізнатись відповідь на запитання*

Основною умовою успішності інтерогативного висловлювання є спонукання комуніканта дати відповідь на запитання. Невідповідність цим умовам і призводить до розгляду питальних речень з точки зору «принципу асиметричного дуалізму». Наприклад:

Harry grinned again.

“Not as stupid as you look, are you, Dud? But I's'pose, if you were, you wouldn't be able to walk and talk at the same time.”

Harry pulled out his wand. He saw Dudley look sideways at it. (J.K. Rowling)

У прикладі, використовуючи розділове запитання, адресант не зацікавлений в отриманні відповіді (конкретної інформації), а виражає власну думку-припущення. Тобто, існує різниця між пропозиційним (мовним) та прагматичним значенням, яке передає функціональну спрямованість цього висловлювання. Отже, у розділовому запитанні імпліковано ілокутивну силу розмірковування.

Це доводить, що розділові запитання можуть не виконувати інтерогативні умови успішності, а отже їх ілокутивна сила не буде збігатися з ілокутивним типом комунікативного акту – запитанням. Такі розділові запитання є **імпліцитними**. Дж. Сьорль визначає ці акти як випадки, коли мовець здійснює один ілокутивний акт опосередковано, маючи на меті реалізувати інший ілокутивний акт [7, 265-266], тобто прагне імплікувати «значення» одного комунікативного акту у «форму» іншого. Проблемність цих актів зі сторони адресанта дослідник вбачає у тому, що мовець, кажучи та розуміючи одне, може мати на увазі щось інше. Складність розуміння цих актів для слухача

полягає у тому, що адресат повинен сам визначити ілокутивну ціль висловлювання, базуючись на інтерпретації та осмисленні почутого. Іншими словами, з огляду на комунікативну взаємодію «адресант-адресат» проблемність імпліцитних актів пов'язана з тим, що формальні типи речень можуть співвідноситися не тільки з різними комунікативними актами, але й з різними ілокутивними цілями. Наприклад:

Dr. Bauerstein, I noticed, was watching the local doctor narrowly. He still kept his eyes fixed on him as he spoke.

"The convulsions were of a peculiar violence, Dr. Wilkins. I am sorry you were not here in time to witness them. They were quite -- tetanic in character."

"Ah!" said Dr. Wilkins wisely.

"I should like to speak to you in private," said Dr. Bauerstein. He turned to John. "You do not object, don't you?"

"Certainly not." (A. Christie)

У наведеному прикладі розділове запитання належить до парадигми питального речення, а отже і до комунікативних актів – директивів, однак містить імпліковану ілокутивну силу запиту *прохання/наказ*. Ілокутивна ціль прихована і виводиться мовцем, адже метою вказаного розділового запитання не є спроба дізнатися, чи насправді Джон не проти, щоб Вілкінс та Бауерстейн поговорили на одинці, а є наказом/проханням до Джона залишити їх на самоті.

Таким чином, базуючи на принципі «асиметричного дуалізму мовного знаку» та теорії комунікативних актів, ми стверджуємо, що розділові запитання, які належать до формального типу речення – запитання, поділяються на експліцитні та імпліцитні та містять питальне значення у меншій мірі, ніж інші типи питальних речень, а отже виступають скоріше дискурсотворчими елементами, які регулюють комунікативний процес, чим одиницями, що використовуються для отримання інформації. Тобто, розділові запитання частіше функціонують як імпліцитні акти. Перспектива проведення подальшого дослідження полягає у можливості детального вивчення дискурсивних та

функціонально-семантичних функцій експліцитних та імпліцитних розділових запитань.

Список використаних джерел

1. Безуглая Л.Р. Перлокуция в дискурсе / Л.Р. Безуглая // Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен. – Харьков: Константа, 2005. – С. 117-146.
2. Есперсен О. Философия грамматики: [пер. с англ. В.В. Пассека и С.П. Сафронова] / О. Есперсен. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1958. – 406с.
3. Иванова В.И. Коммуникативная семантика предложения-высказывания /В.И. Иванова // Язык и дискурс. Когнитивные и коммуникативные аспекты: сб. науч. работ. – Тверь : Изд-во Твер. гос. ун-та, 1997. – С.16–22.
4. Кобозева И.М. «Теория речевых актов» как один из вариантов речевой деятельности / И.М. Кобозева // НВЗЛ.– М.: Прогресс, 1986. – Вып.17. – С.7-21.
5. Почепцов О.Г. Семантика и прагматика вопросительного предложения: (на мат. англ. яз.): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец: 10.02.04 “Германские языки” / О. Г. Почепцов. – К., 1979. – 24с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716с.
7. Searle J.R. Indirect Speech Acts / J.R. Searle // Pragmatics: a Keader. – Oxford: OUP, 1991. – Pp. 265-278.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Christie A. The Mysterious Affair at Styles [Електронний ресурс] / A. Cristie. – Режим доступу: <http://www.greylib.align.ru>
2. MacLean A. Bear Island [Електронний ресурс] / A. MacLean. – Режим доступу: <http://www.greylib.align.ru>
3. Rowling J.K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban [Електронний ресурс] / J.K. Rowling. – Режим доступу: <http://www.greylib.align.ru>